

BUREAUONDERZOEK CULTUURHISTORIE N243

JANUARI 10, 2018

Contacts

**NATASJA VAN DER
HEIJDEN**

Adviseur archeologie &
cultuurhistorie

ELINE AMSING

Adviseur archeologie &
cultuurhistorie

Arcadis Nederland B.V.

P.O. Box 1018

5200 BA 's-

Hertogenbosch

The Netherlands

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	5
1.1	Aanleiding en doel van het onderzoek	5
1.2	Huidige en toekomstige situatie plangebied	5
1.3	Werkwijze	6
1.4	Juridisch- en beleidskader	6
2	LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING	8
2.1	Inleiding	8
2.2	Ontwikkeling in de tijd	8
2.3	Beschrijving kaartmateriaal	8
3	INVENTARISATIE	16
3.1	Methodiek	16
3.2	Inventarisatie historische geografie	16
3.3	Inventarisatie historische (steden)bouwkunde	17
4	WAARDERING	19
4.1	Erfgoedwaardering	19
4.2	Kernwaarden	28
4.2.1	Droogmakerijen	28
4.2.2	Droogmakerij de Beemster	28
4.2.3	Droogmakerij de Schermer	31
4.2.4	Schermereiland	36
4.2.5	Risico's	37
4.2.6	Kansen	38
5	CONCLUSIE EN ADVIES	39
5.1	Conclusie	39
5.2	Advies	39
	LITERATUUR	41

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek

In opdracht van Provincie Noord-Holland heeft Arcadis een Bureauonderzoek Cultuurhistorie uitgevoerd. Aanleiding van het onderzoek is de toekomstige reconstructie van de N243. Voor de ruimtelijke onderbouwing van het definitief ontwerp dienen ook de eventuele cultuurhistorische waarden in het gebied te worden onderzocht. Het plangebied ligt in een cultuurhistorisch waardevol gebied. Droogmakerij De Beemster is aangewezen als UNESCO Werelderfgoed. Ook droogmakerij de Schermer is cultuurhistorisch waardevol en bevat meerdere rijksmonumentale molens. Schermereiland behoort tot de belvédère gebieden die door hun bijzondere aardkundige en cultuurhistorische waarden van nationale betekenis zijn.

In 2011 is door Oranjewoud (Antea) een bureauonderzoek archeologie en een quickscan cultuurhistorie uitgevoerd voor een deel van het huidige plangebied. In het oosten is het noord-zuid deel van de N243 nog niet onderzocht (Middenweg). Voor dit bureauonderzoek cultuurhistorie wordt het gehele plangebied van de N243 (tussen hm 0.6 en hm 15,8) aangehouden.

Het bureauonderzoek heeft als doel het verwerven van informatie en aan de hand van bestaande bronnen en een veldinventarisatie inzicht geven in cultuurhistorische waarden in en nabij het plangebied. Specifiek zijn de doelstellingen als volgt:

- Het opstellen van een cultuurhistorische analyse en waardestelling;
- Het schetsen van de risico's aan de hand van het bureauonderzoek op het verstoren en kansen voor het versterken van cultuurhistorische waarden binnen de planvorming.

1.2 Huidige en toekomstige situatie plangebied

Het traject van de N243 tussen hm 0.6 en 15.8 wordt gereconstrueerd. Het doel van de herinrichting is om de verkeersveiligheid te verbeteren en groot onderhoud uit te voeren. Er is een relatief smalle strook asfalt aanwezig en zijn er meer dan 50 erfaansluitingen. Het plangebied ligt in drie gemeentes: gemeente Alkmaar, gemeente Beemster en gemeente Koggenland. Bij het vernieuwen van de N243 worden verschillende maatregelen getroffen, namelijk:

- Herinrichting bestaande weg en fietsprofiel.
- Aanpassen kruispunten.
- Ter plaatse van de aansluiting van de Noordervaart met de Zuidervaart wordt de duiker verwijderd en wordt er een vrije watergang gecreëerd. Om een kruising met de Zuidervaart mogelijk te maken wordt iets zuidelijk van de bestaande kruising twee aparte bruggen gebouwd voor het langzaam en snelverkeer.
- Vernieuwing asfalt.
- De realisatie van 9 kunstwerken, waaronder rotondes en flauwe bochten;
- Verwijderen oude bushaltes en plaatsen nieuwe bushaltes.

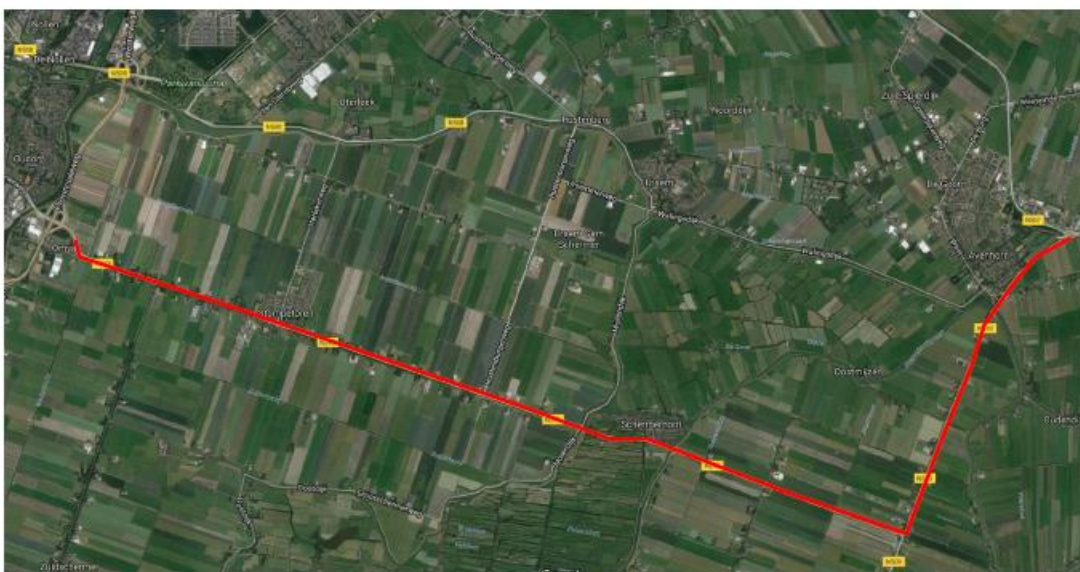
Uit de dwarsprofielen van het voorontwerp (VO) blijkt dat de nieuwe weg overal op het bestaande talud zal worden gerealiseerd (het volledige ontwerp is bijgevoegd als bijlage 1). De weg wordt verbreed zodat deze voldoet aan de huidige regelgeving. Dit heeft een verbreding van het bestaande talud tot gevolg. Uitgangspunt hierin is dat de rand van het asfalt gelijk blijft aan de zijde van het fietspad. Het talud wordt uitgebreid aan de overstaande zijde van het fietspad. Het gaat hier om een uitbreiding van het talud van ongeveer 2m waarbij de teen van het talud op dezelfde plek blijft als in de huidige situatie.

Tevens zijn er een aantal afspraken gemaakt met omwonenden, gemeenten en de Schermer Molens Stichting en randvoorwaarden gesteld. Deze zijn na te lezen in het voorlopig ontwerp van de Provincie Noord-Holland (2015). Specifiek voor Landschap en Cultuurhistorie zijn de volgende afspraken gemaakt:

- De N243 loopt door een belangrijk gebied voor landschap en cultuurhistorie. Zo maakt de Noordervaart deel uit van het systeem van ontwatering van de Schermer. De weg schuift op in de richting van de Noordervaart waardoor het talud steiler wordt. Het nu aanwezige riet moet weer terugkomen.

Afgesproken is om samen met o.a. landschapsarchitect H. van Helden van de provincie Noord-Holland in de volgende ontwerpfase tot verdere ruimtelijke versterking te komen. Ook cultuurhistorie speelt hierin een rol.

- Bij de herinrichtingsplannen kijkt de provincie naar de uitgangspunten en de randvoorwaarden vanuit het landschap, de cultuurhistorie en het bestaand beleid. Het uiteindelijke doel is om via een integrale aanpak te komen tot een wel afgewogen en veilig wegontwerp met ruimtelijke kwaliteit. Bovendien wil de provincie dat de landschappelijke en cultuurhistorische waarden uit het gebied bij de herinrichtingsplannen geborgd zijn en waar mogelijk versterkt. Als onderdeel van het wegontwerp zal er een natuur- en landschapsplan (of soortgelijke benaming) moeten worden opgesteld waarin de realisatie van de aanpassingen van de N243 op het omliggende landschap en cultuurhistorie wordt beschreven. Waar nodig wordt in het wegontwerp het landschap en de cultuurhistorie versterkt.
- Met de Schermer Molens Stichting is afgesproken de Noordervaart en de Zuidervaart weer d.m.v. water met elkaar worden verbonden. Het weghalen van enkele niet rendabele bushaltes heeft daarnaast als positief effect dat de rechte lijnen van de Noordervaart versterkt worden.

Figuur 1: Tracé reconstructive N243

1.3 Werkwijze

De werkzaamheden bestaan uit een cultuurhistorische analyse en waardestelling. Voor de analyse wordt een veldinventarisatie uitgevoerd en wordt gebruik gemaakt van bronnen zoals de Informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland, historisch kaartmateriaal en eerder uitgevoerde cultuurhistorische inventarisaties in de omgeving van het plangebied. Tevens worden de waarden beschreven in de QS cultuurhistorie uit 2011 meegenomen (Spoelstra en Vossen, 2011). Voor de waardering wordt de erfgoedwaarderingssystematiek gebruikt die Arcadis hanteert en die gebaseerd is op de handreiking cultuurhistorie in m.e.r. en MKBA (RCE en Projectbureau Belvédère, 2008). Hierbij wordt aan de hand van een aantal criteria de beleefde, fysieke en inhoudelijke kwaliteit van de cultuurhistorische elementen bepaald en wordt inzichtelijk gemaakt wat de belangrijkste cultuurhistorische waarden in het plangebied zijn.

1.4 Juridisch- en beleidskader

UNESCO Verdrag 1972

Het UNESCO werelderfgoed verdrag is in 1992 geratificeerd door Nederland. De landen die het verdrag hebben geratificeerd, hebben met elkaar afgesproken dat zij zich zullen inzetten voor identificatie, bescherming, behoud, het toegankelijk maken en het overdragen aan komende generaties van cultureel erfgoed binnen hun landgrenzen (UNESCO 1972).

Erfgoedwet 2016

De Erfgoedwet harmoniseert bestaande wet- en regelgeving en vormt één integrale Erfgoedwet voor het beheer en behoud van cultureel erfgoed. Naast o.a. het beheer van de rijkscollectie, regelt de Erfgoedwet de bescherming van Werelderfgoed, rijksmonumenten en ensembles. In de Omgevingswet (2018) worden regelingen opgenomen omtrent het behoud en beheer van beschermde stads- en dorpsgezichten en andere van cultuurhistorische waarden in de ruimtelijke leefomgeving.

Barro 2011

In het geldende Rijksbeleid, het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Rijksoverheid, 2011), zijn in artikel 2.13 regels over erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde opgenomen. Daaronder zijn er ook regels voor de de Beemster opgenomen. In bijlage 8 bij het BARRO zijn de kernkwaliteiten van de erfgoederen van uitzonderlijke universele waarde op hoofdlijn beschreven (zie Tabel 1). De kernkwaliteiten zijn overgenomen in de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) van de provincie Noord-Holland.

Tabel 1 kernkwaliteiten Beemster (BARRO, Rijksoverheid, 2011).

Werelderfgoed De Beemster	1. Het unieke, samenhangende en goed bewaard gebleven, vroeg zeventiende-eeuwse (landschaps)architectonische geheel van de droogmakerij De Beemster, bestaande uit:
	– het vierkante gridpatroon van wegen en waterlopen en rechthoekige percelen;
	– de ringdijk en ringvaart (continuïteit en eenheid in vormgeving);
	– het centraal gelegen dorp (Middenbeemster) op een assenkruis van wegen;
	– bebouwing langs de wegen;
	– de relatief hooggelegen wegen met laanbeplanting;
	– de monumentale en typerende (stolp)boerderijen en restanten van buitens;
	– de oude negentiende-eeuwse gemalen en molengangen;
	– de structuur en het karakter van het (beschermde) dorpsgezicht van Middenbeemster;
	2. Grote openheid;
	3. Voor zover het werelderfgoed De Beemster samenvalt met het werelderfgoed De Stelling van Amsterdam, zijn de uitgewerkte universele waarden van het werelderfgoed De Stelling van Amsterdam tevens van toepassing op het werelderfgoed De Beemster.

Leidraad Landschap en Cultuurhistorie provincie Noord-Holland

In de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland zijn de ambities van de provincie Noord-Holland verwoord. De provincie wil de Noord-Hollandse landschappen optimaal gebruiken door hun kenmerkende kwaliteiten te benutten bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Deze vernieuwde leidraad is een uitwerking van het in 2006 vastgestelde Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie (provincie Noord-Holland, 2011). In 2018 wordt de nieuwe Leidraad Landschap en cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland vastgesteld.

Bestemmingsplan Buitengebied 2012, Gemeente Beemster

Voor de Beemsterpolder geldt een dubbelbestemming cultuurhistorie. In artikel 29 van het bestemmingsplan is opgenomen dat om het cultuurlandschap te waarborgen algemene bouwregels mogen worden gerealiseerd. Tevens kan het Bevoegd Gezag bij het verlenen van een omgevingsvergunning afweegt of de waarde van het landschap niet wordt aangetast (gemeente Beemster 2012).

2 LANDSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

2.1 Inleiding

Het menselijke doen en laten werd en wordt in grote mate bepaald door de landschappelijke omgeving, en de mogelijkheden die daardoor geboden worden. Hieronder worden de kenmerken van het landschap rondom het plangebied beschreven en de ontwikkeling van het landschap door menselijk handelen.

2.2 Ontwikkeling in de tijd

Ruim 1100 jaar geleden bestond dit deel van Nederland uit een opbollend veenpakket. Het natte land was onbewoonbaar voor de mens. Het gebied kon worden drooggemaakt door het graven van sloten die zorgde voor de afwatering. Deze ontginning zorgde ervoor dat de bovenlaag van het veen oxideerde en zwaarder werd en drukte op de onderlaag. Dit had tot gevolg dat het totale veenpakket ging dalen, wel meerdere meters per 100 jaar.

Hierdoor kreeg het water vrij spel. Kleine veenstromen zoals de Scimere en de Baemestra groeiden uit tot de binnenmeren Schermeer en Beemster. Het water werd een serieuze bedreiging voor de mensen. Zo verdween het oude dorp Noordschermer tijdens de Sint Elisabethsvloed in 1421 zelfs voor een deel in het water.

Door de inzet van molens kon men in de Gouden Eeuw verschillende meertjes droogleggen. Rond een meer werd een ringvaart gegraven en er werd een dij aangelegd tussen de ringvaart en het meer. Vervolgens kon het meer worden drooggemalen (Barends 2005). Een onderneming waarvoor voornamelijk de stad Amsterdam het handelskapitaal beschikbaar stelde. De Beemster (1612) is van de oude meren het eerst drooggelegd met behulp van 43 molens. De indeling in volkomen vierkanten van de Beemster vormt een unieke structuur. Deze wordt algemeen beschouwd als pronkstuk van de Hollandse renaissance en is opgenomen op de Werelderfgoedlijst van de UNESCO.

De Schermer is drooggemalen met behulp van 52 molens tussen 1633 en 1635. Met behulp van een decentraal bemalingssysteem kregen de lager en hoger gelegen afdelingen hun eigen precieze waterbeheersing. De poldermolens maalden op een binnenboezem, zoals de Noordervaart. De binnenboezem bracht het water naar drie groepen molens. Deze molens maalden het water in drie trappen (onder-, middel- en boven molens) in de Schermerboezem. In 1929 werden de laatste drie molen buiten gebruik gesteld en vervangen door 3 elektrische gemalen. Van de 52 molens zijn er 11 bewaard gebleven. Het land dat beschikbaar was gekomen door het droogmalen van de meren werd voornamelijk gebruikt als landbouwgrond (www.museummolen.nl).

Tussen de twee droogmakerijen ligt het schermereiland, ook wel Ouweland genoemd. Als oorspronkelijke Eilandspolder, wordt beschouwd het gebied omringd door de dorpen Graft-De Rijp, Noordeinde, Grootchermer en Schermerhorn. De smalle akkers, die het landschap kenmerken, zijn ontstaan na de omdijking van dit laagveengebied in de 13e eeuw. Tegenwoordig rekent men het 'jongere' gebied ten oosten van Graft ook onder de Eilandspolder, waaraan de dorpen West- en Oost-Graftdijk en Driehuizen grenzen. In dit gebied liggen de polders Graftermeer (1845) en Sapmeer (1655). De huidige Eilandspolder omvat daarmee het vroegere Schermereiland (www.schermereiland.nl).

Het dorp Schermerhorn is ontstaan als vissersdorp op de uiterste noordpunt van het Schermereiland. Het dorp Schermerhorn groeit in de Gouden Eeuw uit tot een centrum van koopvaardij en handel. Vele dorpelingen verhuurden zich als zeevarende op de vaart naar de Oostzee en de Middellandse Zee (Oudheidkundige vereniging Schermereiland 2014).

2.3 Beschrijving kaartmateriaal

Op historische kaarten is te zien hoe de situatie in het plangebied vroeger was en welke elementen als historisch zijn aan te duiden of waar in de bodem resten van historische structuren te verwachten zijn. Te denken valt aan historische wegen, verkavelingspatronen en bewoning. Om een overzicht te krijgen van de historische situatie van het plangebied is gebruik gemaakt van verschillende historische kaarten.

Kaart Beemster (1630)

Op de kaart van de Beemster is Schermerhorn terug te vinden bovenin de kaart (zie Figuur 2). De Schermer was destijds nog een meer. Wat in het bijzonder opvalt aan deze kaart is de rechthoekige verkaveling.

Carte Schermer (1635)

De kaart toont de net drooggemalen schermerpolder (zie Caerte van de Scher-meer – zuiderzeecollectie 1635-1662. De bovenkant van de kaart is op het westen georiënteerd (Figuur 3). Op de kaart is de verkavelde Schermer te zien met rechtsboven de Beemster en een deel van het oude land, het Schermer-eiland. De Huygendijk (links) vormt de scheiding tussen de Waart (Heerhugowaard) en de Schermeer.

De Noordervaart, destijds Alcmaer Vaart geheten, is een duidelijk zichtbare lijn binnen de Schermerpolder. Ook het dorp Schermerhorn en de verbinding die het dorpje heeft met de ringvaarten van de Schermer en de Beemster is goed herkenbaar.

Op de kaart is duidelijk te zien dat het Schermereiland (Eilandspolder) een andere landschapsvorm heeft dan het droogmakerijlandschap van de Beemster en Schermer. De droogmakerijen kennen een geometrisch verkavelingspatroon dat wordt versterkt door het netwerk van wegen en watergangen. Rondom de polder ligt een ringdijk en ringvaart. De grens van Schermereiland heeft een natuurlijke vorm die een sterk contrast vormt met de geometrische lijnen van de droogmakerijen.

Krayenhoffkaart

Op deze kaart is het polderpatroon minder gedetailleerd ingetekend (zie Figuur 4). Daarentegen is de Noordervaart/Alkmaarse Vaart duidelijk herkenbaar, net als de Stompe Toren, de locaties van de molens en het dorp Schermerhorn. Opvallend is dat de huidige Schermerhornerweg niet een oud wegtracé volgt maar een oude sloot.

Gemeentebladen (± 1900)

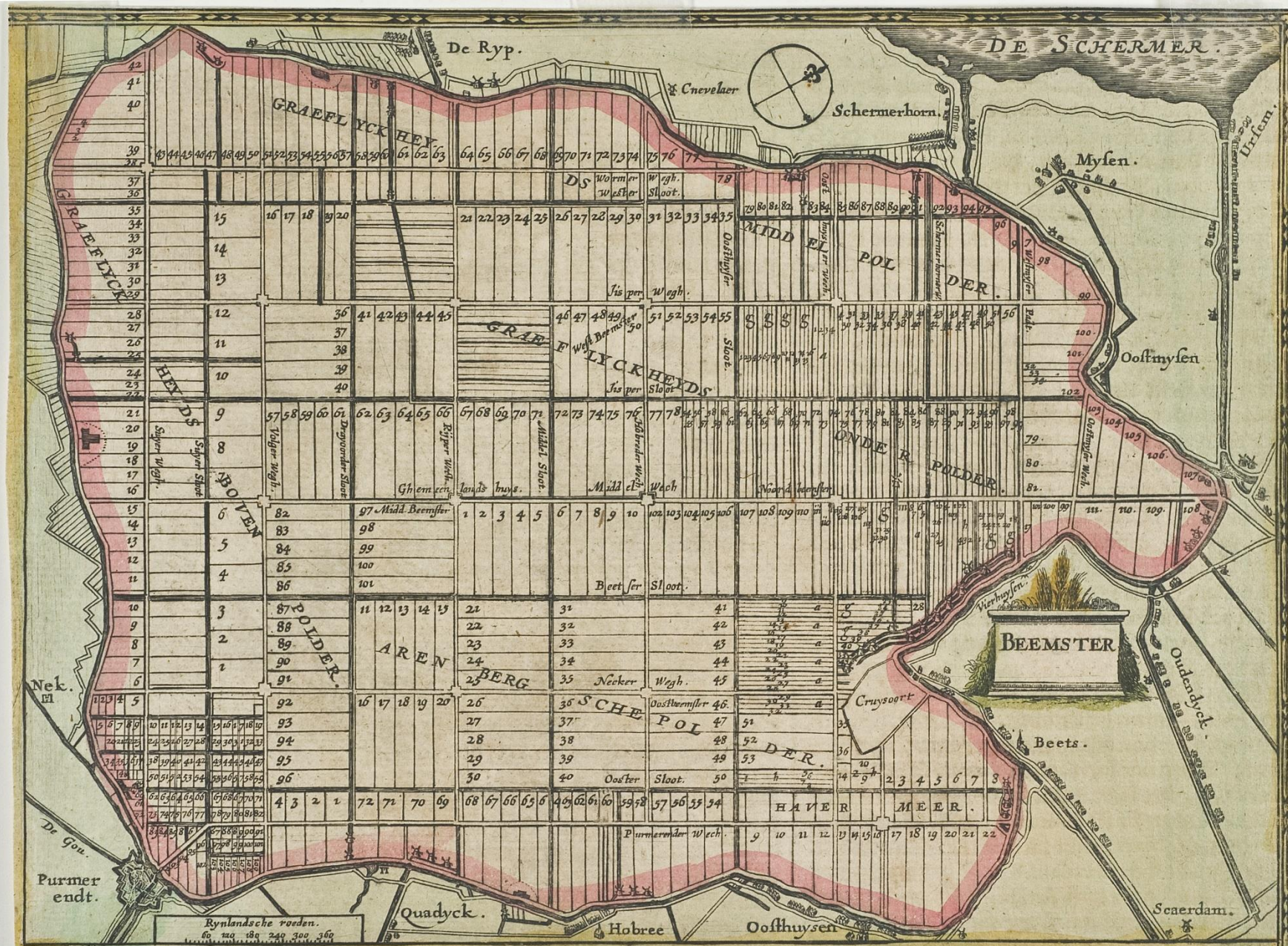
Op deze kaart is het wegdorp te zien dat in de loop der tijd is ontstaan langs de Noordervaart (zie Figuur 5). Ook de naam Noordervaart is voor het eerst benoemd op de kaart. In de Beemsterpolder is duidelijk de laanbeplanting aan weerszijden van alle wegen te herkennen. Op deze kaart is ook het andere type verkaveling aanwezig op het Schermereiland in verhouding tot de twee droogmakerijen zichtbaar. Op het schermereiland komt een fijnmazig verkavelingstype voor dat in scherp contrast staat met de geometrische verkaveling van de Beemster- en Schermerpolder.

Gemeentebladen (± 1940)

Op de kaart is te zien dat de Schermerhornerweg nog steeds niet zijn huidige tracé volgt (zie Figuur 6). Verder is er nu ook laanbeplanting langs de Noordvaart ingetekend op de kaart.

Kaart 2016

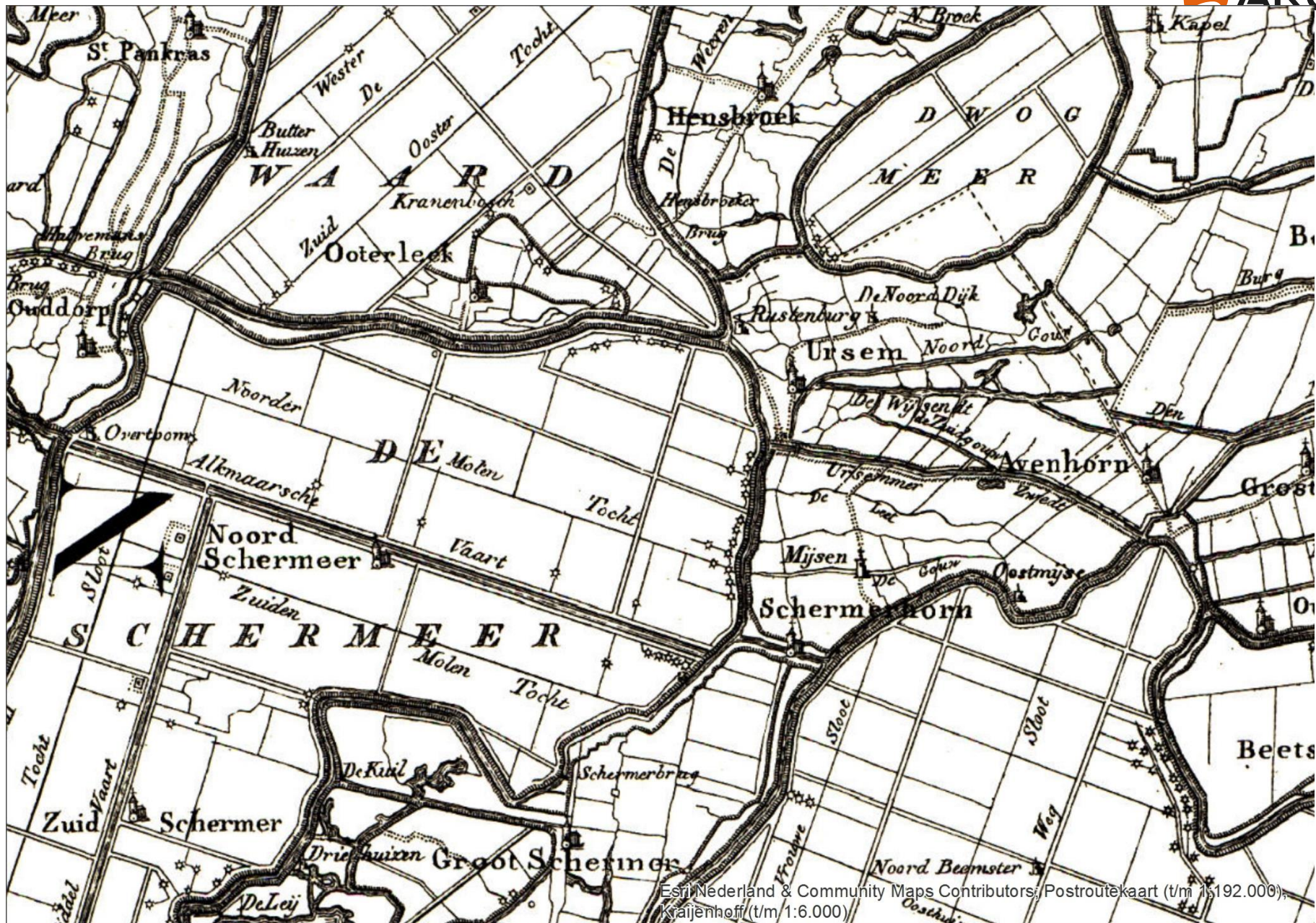
Op de huidige kaart is te zien dat de Schermerhornerweg is doorgetrokken en dat alle losse wegen nu samen de N243 vormen (zie Figuur 7).

Figuur 2: Kaart van de Beemster (1630) gemaakt door H. Hondius. Noorden Beemster is rechts op de kaart.

Figuur 3: Caerte van de Scher-meer – zuiderzeecollectie 1635-1662. De bovenkant van de kaart is op het westen georiënteerd

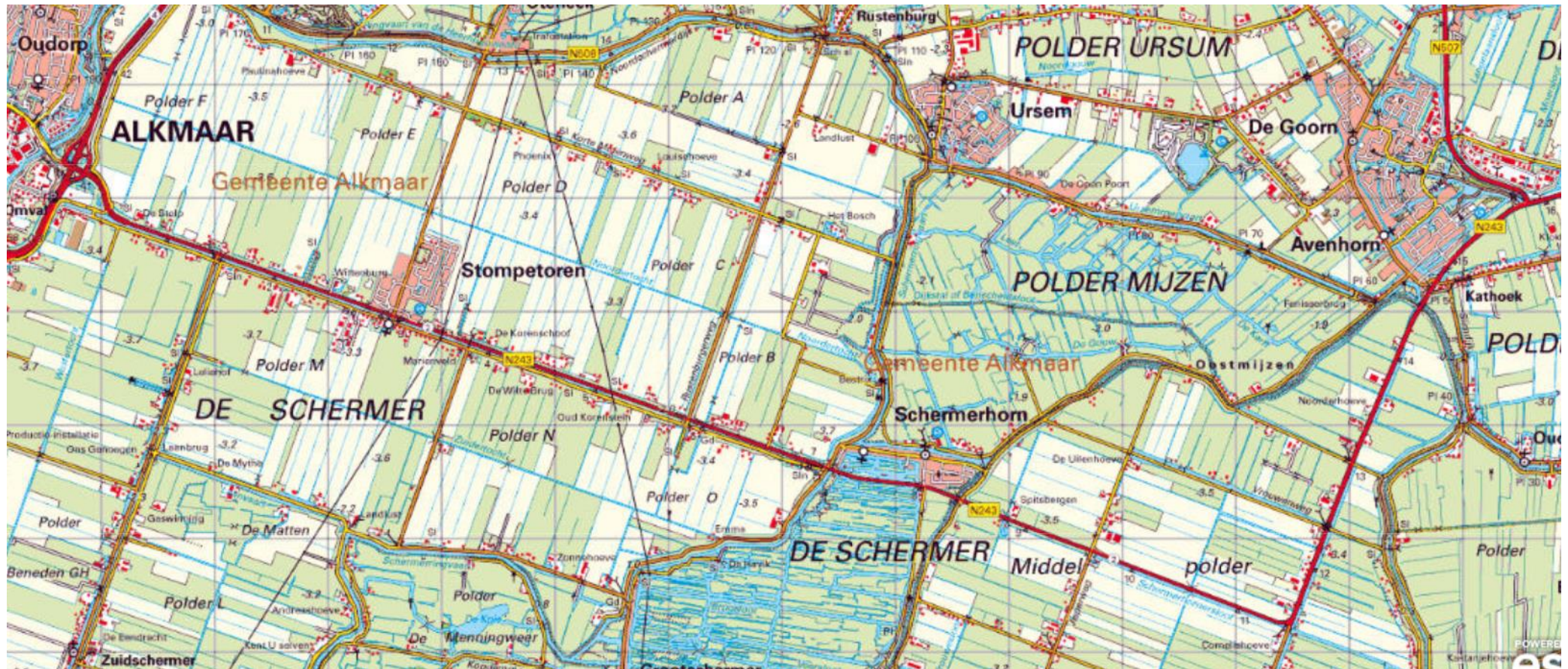
Figuur 4: Krayenhoff kaart (1798) van het plangebied.

Figuur 5: Gemeentekaart (± 1900) van het plangebied.

Figuur 6: Gemeentekaarten (± 1940) van het plangebied

Figuur 7: Kaart plangebied 2016

3 INVENTARISATIE

3.1 Methodiek

Bij de inventarisatie wordt een onderscheidt gemaakt tussen Historische geografie en Historische stedenbouwkunde.

- Historische geografie: Cultuurhistorische punten, lijnen en vlakken, zoals cultuurhistorische landschappen, historische paden, sloten, dijken, beplantingen etc. als ook historische zichtlijnen en historische wegen-, verkavelings- en beplantingspatronen etc.
- Historische (steden)bouwkunde: Beschermd stads- en dorpsgezichten, Rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en waardevolle bouwkundige objecten (molens, boerderijen, sluizen, etc.) en ensembles (erven, dorpen, linten, landgoederen, etc.)

Voor de inventarisatie van het oude tracé zijn de elementen uit Quickscan Cultuurhistorie meegenomen (Spoelstra en Vossen, 2011). Tevens is gekeken naar de informatiekaart Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie-Noord Holland en de rijksmonumenten en gemeentelijk monumenten. Daarnaast is er gekeken naar historische kaarten en literatuur over het gebied. Ook is gebruik gemaakt van het overzicht met gemeentelijke monumenten van de gemeente Alkmaar en is er met de gemeente Beemster en Koggenland contact opgenomen. Tijdens het veldwerk zijn ook nog elementen toegevoegd aan de inventarisatie.

Bij het onderzoek uit 2011 is gebruik gemaakt van de database kenniskwaliteiten cultuurhistorie via website Kennisinfrastructuur Cultuurhistorie, deze website is niet meer actief. Een deel van deze database is opgegaan in de Atlas Leefomgeving. Omdat verschillende rijksmonumenten destijds niet meegenomen zijn in de inventarisatie maar wel in de omgeving van het plangebied liggen, zijn deze alsnog opgenomen in de huidige inventarisatie van het plangebied.

3.2 Inventarisatie historische geografie

Tabel 2 Inventarisatie historische geografie

Traject (0.6-11.5 (11.5- 15.8))	Element	Omschrijving
Vlakken		
hm 0.6-11.5	Droogmakerij de Schermer	Stads en dorpsgezicht van zere hoge cultuurhistorische waarde. De Schermerpolder, waar de Museummolen staat, was tot aan 1633 een meer van ruim 4 meter diep. Tussen 1633 en 1635 werd dit meer drooggemalen door 52 achtkante poldermolens, waarvan er nu nog 11 over zijn (Atlas Leefomgeving).
hm 0.6-11.5	Schermereiland (Eilandspolder)	Het schermereiland is een voormalig eiland tussen de Schermer en de Beemster (natte vervening, turfwinning). Het vormt een aandachtsgebied van ze er hoge waarde (Atlas Leefomgeving).
hm 0.6-15.8	Droogmakerij De Beemster	De Beemsterpolder, daterend in de 17de eeuw, is een goed geordend landschap bestaande uit akkers, wegen, kanalen, dijken en nederzettingen is gepland volgens klassieke en renaissance principes en is goed gepreserveerd. De Beemster is sinds 1999 UNESCO Werelderfgoed.
hm 0.6-15.8	Laag Holland	Laag Holland behoort tot het nationaal landschap van de provincie Noord-Holland. Het is een uniek stukje echt Holland boven het Noordzeekanaal. Hier liggen die rustieke dorpjes in weidse velden of verscholen achter de dijken van het IJsselmeer. Met hun pittoreske straatjes, omgeven door eindeloos veel groen, molens en volop water.

Lijnen		
hm 0.6-11.5	Noordervaart	Een Watergang en weg van cultuurhistorische waarde bestaande uit o.a. een gegraven waterloop die diende voor de afwatering van de polder (Atlas leefomgeving).
hm 0.6-11.5	Schermerhorner sloot en -weg	Een gegraven waterloop voor afwatering van de polder. Het is een cultuurhistorisch element van waarde (Atlas leefomgeving).
hm 0.6-15.8	Wegpatroon Schermer en Beemster	Het weg- en waternetwerk in de Beemster wordt gekenmerkt door geometrische vormen die een relatie vormen met het geometrische verkavelingspatroon zoals het is ontworpen bij de inrichting van de polder (Provincie Noord-Holland)
Hm 0.6-15.8	Laanbeplanting	De laanbeplanting komt binnen de droogmakerijen voor als een onderdeel van de wegdorpen (Provincie Noord-Holland).
hm 0.6-11.5	Lintdorp Schermerhorn	Kenmerkend voor Laag Holland. Schermerhorn, van oorsprong een lintdorp, ligt op de rand van de Eilandspolder en de polder Mijzen, twee polders die beide tot het oude veeneiland behoorden. De scheiding tussen de twee polders werd gevormd door het Zwet, een restant van een oude veenkreek, die oorspronkelijk de Schermer en de Beemster verbond. Schermerhorn ligt als dijkdorp aan de zuidzijde van het Zwet 'gespannen' tussen Schermer en Beemster (http://www.3hzn.nl/schermer/dorpskernen/schermerhorn/).
Hm 11.5-15.8	Westfries Omringdijk	Keringselementen. Aanleg van dijken ter bescherming van woongebied wordt defensieve bedijking genoemd. Dit is wat er in West-Friesland gebeurde. Vanaf het jaar 1000 was door de stijgende zeespiegel bedijking nodig. Vooral ter bescherming tegen stormvloed en springtij. De dijk werd gebouwd met behulp van duizenden palen, enorme hoeveelheden zeewier en met veelal vlakbij afgegraven grond. Deze waterkering geldt vandaag nog steeds als opmerkelijk toonbeeld in de strijd tegen het water (http://www.westfriesomringdijk.nl/over-de-dijk/verleden/tijdsbalk).

3.3 Inventarisatie historische (steden)bouwkunde

Tabel 3 Inventarisatie historische (steden)bouwkunde

Traject (0.6-11.5 (11.5- 15.8))	Element	Omschrijving
Rijksmonument		
hm 0.6-11.5	Boerderij 'De Twaalf Apostelen'. Noordervaart 17 Rijksmonument, nr. 46888	Van oorsprong 17de-eeuwse boerderij van het Noord-Hollandse stolptype onder deels met pannen en deels met riet gedekt stolpdak, met trapgevel aan de voorzijde en met onder het zadeldak aangebouwd achterhuis. Genaamd "de Twaalf Apostelen". In de 19de eeuw deels gewijzigd. De boerderij en wagenschuur hebben een eenvoudige doch harmonische architectuur met voor de respectievelijke bouwperiodes kenmerkende details. De stolpboerderij is een van de oudste in de in 1635 drooggemaakte Schermerpolder gestichte boerderijen (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

hm 0.6-11.5	Stompe Toren 1841 HC Stompetoren Rijksmonumentnr: 33111	Hervormde Kerk in Stompetoren. De eenbeukige kruiskerk is in 1662-1663 gebouwd in laatgotische stijl. In de jaren '50 van de 20 ^{ste} eeuw zijn er een aantal aanpassingen en een renovatie van het kerkgebouw geweest. De kleine kerk met kleine toren is nauwelijks zichtbaar in directe omgeving (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).
hm 0.6-11.5	Poldermolen D Noordervaart 49 33095	Een van de molens neergezet voor het droogmalen van de Schermerpolder. Omstreeks 1635 gebouwd.
hm 0.6-11.5	Poldermolen E Noordervaart 105 33096	Een van de molens neergezet voor het droogmalen van de Schermerpolder. Omstreeks 1635 gebouwd.
hm 11.5 – 15.8	Boerderij Zonnehoek Rijksmonumentnr.: 511362	De uit 1869 daterende stolpboerderij Zonnehoek is van algemeen belang wegens cultuur- en architectuurhistorische waarde als gaaf bewaard voorbeeld van midden 19de-eeuwse boerderijbouw in de Beemster, waarbij sober neo-classicistische details zijn gecombineerd met de streek-eigen bouwtrant en gebruik is gemaakt van baksteen voor het woongedeelte, hout voor het schuurgedeelte, een rieten stolpdak met pannen voet en inwendig een houten vierkantconstructie (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).
hm 0.6-11.5	Ondermolen C in Schermerhorn, Noordervaart 4. 33107	Een van de molens neergezet voor het droogmalen van de Schermerpolder. Bouwjaar ca. 1634 /1636.
hm 0.6-11.5	Poldermolen O in Schermerhorn Noordervaart 20 33106	Een van de molens neergezet voor het droogmalen van de Schermerpolder. Bouwjaar ca. 1634.
hm 0.6-11.5	Ondermolen D in Schermerhorn Noordervaart 2 33105	Een van de molens neergezet voor het droogmalen van de Schermerpolder. Bouwjaar ca. 1634 / 1636. In de molen is nu een museum gevestigd.
hm 0.6-11.5	Bovenmolen E in Schermerhorn Molendijk 6 33101	Een van de molens neergezet voor het droogmalen van de Schermerpolder. Bouwjaar ca. 1634 /1636.
hm 0.6-11.5	Grote Kerk in Schermerhorn Oosteinde 2 33108	Hervormde Kerk bestaande uit een zeer slanke toren, een driebeukig pseudobasilicaal schip en een koor vijfzijdige sluiting. Gebouwd in 1634-1636. De kerk heeft een mechanisch torenuurwerk van Eijssbouts, circa 1950, voorzien van elektrische opwinding.
Overig		
hm 0.6-11.5	Boerderij Noordervaart 99	Stolpboerderij, Provinciaal monument. Gebouwd in 1889.
hm 0.6-11.5	Boerderij Noordervaart 111	Stolpschuur met apart woonhuis met siermetselwerk en torentje. Gebouwd in 1901

4 WAARDERING

4.1 Erfgoedwaardering

De erfgoedwaardering die Arcadis hanteert is gebaseerd op de handreiking voor de beoordeling van cultureel erfgoed in m.e.r. en MKBA (RCE en Projectbureau Belvédère, 2008). In de waardering gaan we uit van een aantal kwaliteiten van erfgoed, namelijk beleefde kwaliteit (valt er iets aan te beleven?), fysieke kwaliteit (verkeert het in goede staat?) en inhoudelijke kwaliteit (hoeveel vertelt het over het verleden?). De mate van aan- of afwezigheid van deze kwaliteiten wordt bepaald aan de hand van de onderstaande criteria.

Aan elk van de 9 criteria wordt een score op de schaal 1 tot 3 toegekend (zie bijlage 1). De waardering per kwaliteit wordt bepaald aan de hand van het gemiddelde waarde van de toegekende criteria. Hierdoor wordt evenveel waarde toegekend aan de verschillende kwaliteiten. De gemiddelde scores zeggen iets over welke kwaliteiten het element wel en niet bezit en waar kansen liggen voor benutting, versterking of verbetering.

Kwaliteit	Criterium	
1. Beleefde Kwaliteit Valt er iets aan te beleven?	Zichtbaarheid	Herkenbaarheid, zichtbaarheid of diversiteit aan elementen en patronen. De openheid en dichtheid van het landschap in verhouding tot de historische situatie. Zichtrelaties tussen elementen en de zichtbare samenhang tussen de onderdelen binnen het element. Mate van esthetiek en monumentaalheid.
	Herinnerbaarheid	Ouderdom, symboliek en verbondenheid met historische gebeurtenissen, lokale geschiedenissen, verhalen of met prominente gebruikers, bewoners, ontwerpers, opdrachtgevers, etc. Tevens valt onder herinnerbaarheid de mate waarin een element een uitdrukking is van een bijzondere innovatiewaarde die in verband staat met een historische gebeurtenis.
	Gebruikswaarde	Mate waarin het element nog een functie vervult in de huidige maatschappij, vanuit recreatief, toeristisch, sociaal of economisch oogpunt. Bijvoorbeeld associatie met bijzondere beleving, toeristische trekpleister, etc.
2. Fysieke Kwaliteit Verkeert het in goede staat?	Gaafheid	Mate waarin het element authentiek, intact of compleet is. Als het object nog zijn oorspronkelijke functie heeft, de ensemblewaarden niet verstoord zijn of de omgeving vanuit structureel en visueel oogpunt gaaf is (herkenbaarheid), draagt dat bij aan een positieve waardering.
	Conservering	Fysieke bouw of bouwkundige staat. Mate waarin elementen in evenwicht verkeren met de omgeving.
3. Inhoudelijke kwaliteit Hoeveel vertelt het over het verleden?	Zeldzaamheid	De mate waarin het element uitzonderlijk is of een unieke verschijningsvorm heeft. Een element kan zeldzaam zijn als deze van uitzonderlijk belang voor het gebied en als er weinig of geen vergelijkbare elementen, patronen of types zijn.
	Informatiewaarde	Betekenis voor de wetenschap en informatiewaarde voor het gebied. Bevat elementen die bijdragen aan wetenschappelijk onderzoek of kennis van gebied. De mate waarin een element een uitdrukking is van een ontwikkeling.

	Ensemblewaarde	Mate van samenhang met (kwaliteiten van) andere elementen, mate waarin het onderdeel is van een groter geheel, of essentieel onderdeel is van een complex van elementen. Samenhang met de omgeving en betekenis van het object voor het aanzien van de omgeving.
	Representativiteit	Voorbeeldwaarde van een element. Mate waarin het element kenmerkend is voor een bepaalde stijl, type, periode en/of regio. Mate waarin het element kenmerkend is voor het ontstaan van het landschap.

Deelgebied	Element	Beleefde kwaliteit			Fysieke kwaliteit		Inhoudelijke kwaliteit				Toelichting waardering	Gemiddeld Beleefde kwaliteit	Gemiddeld Fysieke kwaliteit	Gemiddeld Inhoudelijke kwaliteit	Totaal (%)
		Zichtbaarheid	Herinnerbaarheid	Gebruikerswaarde	Gaafheid	Geconserveerdheid	Zeldzaamheid	Informatiewaarde	Ensemblewaarde	Representativiteit					
Vlakelementen															
Hm 0.6-11.5	Droogmakerij de Schermer	2	1	2	3	2	1	3	3	2	Droogmakerij de schermer is een van de vele meren die in Noord-Nederland zijn drooggemalen. De polder heeft een relatie met de nog aanwezige molens in het gebied. Ook de watergangen, wegen en rechthoekige percelen behoren tot het ensemble van de polder. Inmiddels vormen ook de stolpboerderijen een kenmerkend element in dit ensemble. Van de droogmakerijen had de Schermer de minste zichtlijnen omdat met name de Noordervaart was bebouwd.	1.67	2.5	2.25	57%
Hm 0.6-11.5	Schermereiland	3	1	2	3	2	2	3	3	1	In een omgeving van drooggemalen polders vormt het schermereiland een unieke afwisseling. Het gebied bestaat met name uit kleine eilandjes en kent een totaal ander verkavelingspatroon dan de droogmakerijen (zie kaart). Deze eilandjes zijn door de inwoners van Schermerhorn ook veel in gebruik als moestuintjes.	2	2.5	2.5	83%
Hm 0.6-15.8	Droogmakerij de Beemster	3	1	2	2	3	1	3	3	3	Droogmakerij de Beemster is gebied van uitzonderlijke universele waarde (UNESCO Werelderfgoed) en een exceptioneel voorbeeld van herwonnen land in Nederland. De polder is een ensemble van vlakken, watergangen, stopboerderijen en wegen met veel laanbeplanting. Dat op kavels alleen maar stopboerderijen mogen worden gebouwd geeft aan dat het gebied goed beheerd wordt en daardoor geconserveerd is. De weidsheid van het gebied en de grote	2	2.5	2.5	83%

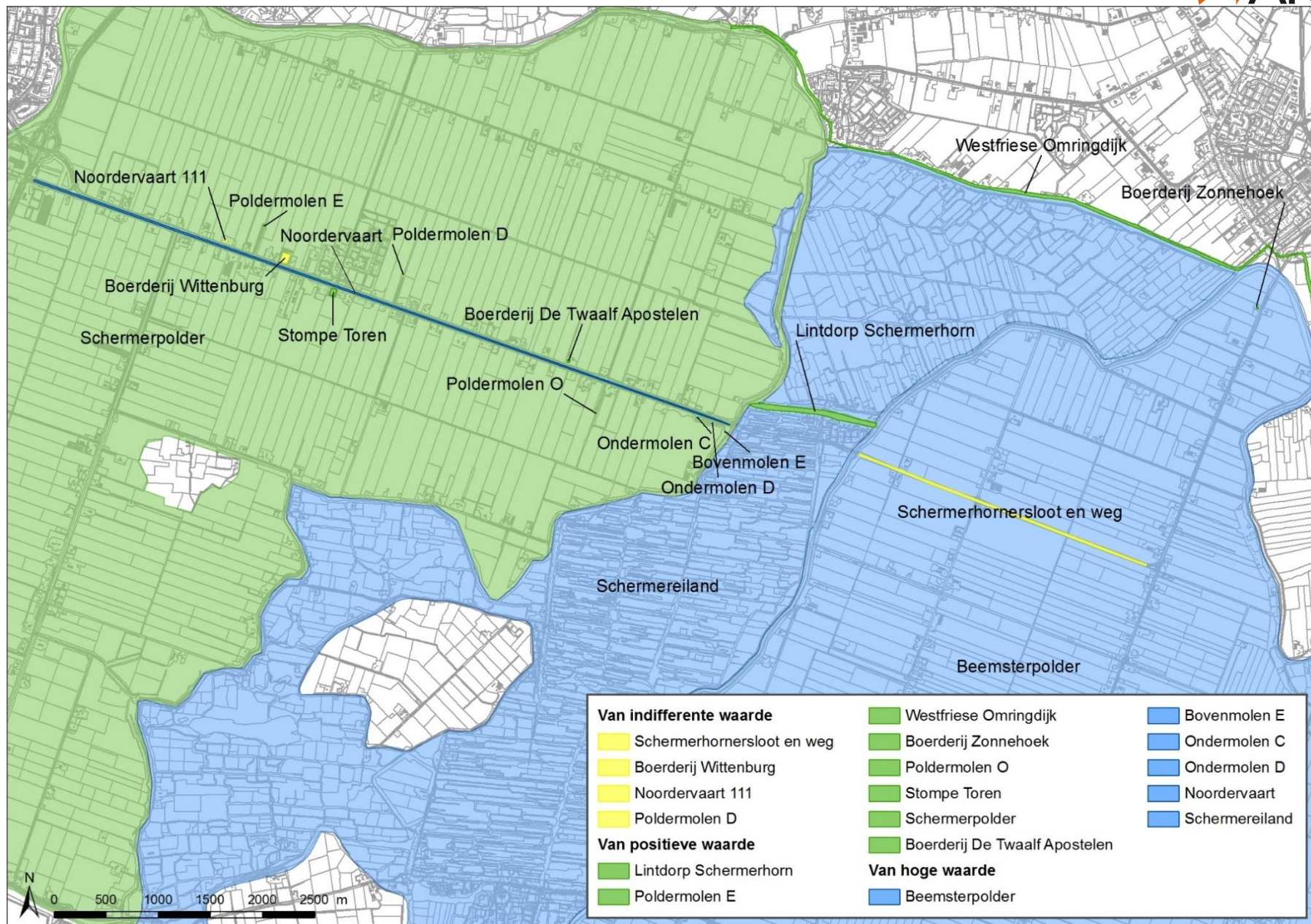
Deelgebied	Element	Beleefde kwaliteit			Fysieke kwaliteit		Inhoudelijke kwaliteit				Toelichting waardering	Gemiddeld Beleefde kwaliteit	Gemiddeld Fysieke kwaliteit	Gemiddeld Inhoudelijke kwaliteit	Totaal (%)
		Zichtbaarheid	Herinnerbaarheid	Gebruikerswaarde	Gaafheid	Geconserveerdheid	Zeldzaamheid	Informatiewaarde	Ensemblewaarde	Representativiteit					
											hoogteverschillen tussen dijk en polder zorgen voor duidelijke zichtbaarheid van het polderlandschap.				
Hm 0.6-15.8	Laag Holland	3	1	2	2	2	2	3	3	2	In de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie is Laag Holland gewaardeerd als het oer-Hollandse agrarisch cultuurlandschap tussen Amsterdam, Hoorn, Alkmaar en Zaanstad met zijn veenweidegebieden en de dieper gelegen droogmakerijen. Het ensemble van schermerpolder, schermereiland en droogmakerij de Beemster versterken het totaalbeeld van Laag Holland.	2	2	2.5	58%
Lijnelementen															
Hm 0.6-11.5	Noordervaart	2	1	3	3	2	2	3	3	2	De Noordervaart in de schermerpolder wordt naast de laanbeplanting gekenmerkt door een watergang langs beide zijden van de parallelweg langs de N243. De vaart is bebouwd met veelal kenmerkende stoplboerderijen waardoor niet altijd zicht is op de achterliggende schermerpolder. De Noordervaart speelde een belangrijke rol in de beheersing van het waterpeil in de Schermerpolder.	2	2.5	2.5	67%
Hm 0.6-11.5	Lintdorp Schermerhorn	3	2	3	2	3	2	3	2	1	Het lintdorp vervult een bijzondere functie als verbinding tussen de schermerringvaart en de beemsterringvaart. Het vissersdorp heeft een geschiedenis die vooral wordt gelinkt aan de walvisvaart. Het dorp met veel karakteristieke elementen is nog altijd bewoont en is	2.33	2.5	1.6	57%

Deelgebied	Element	Beleefde kwaliteit			Fysieke kwaliteit		Inhoudelijke kwaliteit				Toelichting waardering	Gemiddeld Beleefde kwaliteit	Gemiddeld Fysieke kwaliteit	Gemiddeld Inhoudelijke kwaliteit	Totaal (%)
		Zichtbaarheid	Herinnerbaarheid	Gebruikerswaarde	Gaafheid	Geconserveerdheid	Zeldzaamheid	Informatiewaarde	Ensemblewaarde	Representativiteit					
											een duidelijk zichtbaarheid vanaf de N243; vanaf de weg is goed zicht op het silhouet van het dorp, gevormd door de kerk en typisch Hollandse rustieke bebouwing.				
Hm 0.6-11.5	Schermerhorner sloot en weg	3	1	3	1	1	1	1	1	1	De schermerhornerweg kent een weids uitzicht op de Beemster polder. Niet de hele weg heeft een historisch oorsprong, op oude kaarten van het gebied is te zien dat de huidige tracé een oude sloot volgt, geen oude weg.	2.33	1	1	22%
Hm 0.6-15.8	Laanbeplanting	3	1	2	2	2	1	1	3	2	Langs alle wegen is in meer of mindere mate laanbeplanting te herkennen. De laanbeplanting zijn een belangrijke drager voor de beleefbaarheid van het landschap. Over het weidse landschap zie je aan de hand van de bomenrijen waar de wegen en dijken lopen. Duidelijke laanbeplanting is aanwezig op de parallelweg langs de Noordervaart, Kruising Jisperweg- Ronde N509 en Ronde N509-Avenhorn.	2	2	2.33	56%
Hm 0.6-15.8	Weg-, sloot- en kavelpatroon Schermer en Beemster	3	1	2	2	2	1	2	3	2	De geometrische opzet van de polders is goed behouden en op huidige kaarten duidelijk te zien. De wegen en vaarten versterken deze rationeel gridstructuur en de zichtbaarheid ervan.	2	2	2	50%
Hm 11.5-15.8	Westfries Omringdijk	1	1	3	2	3	1	3	3	2	De middeleeuwse dijk draagt bij aan het verhaal van de strijd van West-Friesland tegen het water. Het markeert de overgang tussen nieuwe grond en oude grond. De dijk is goed geconserveerd en heeft	1.67	2.5	2.25	57%

Deelgebied	Element	Beleefde kwaliteit			Fysieke kwaliteit		Inhoudelijke kwaliteit				Toelichting waardering	Gemiddeld Beleefde kwaliteit	Gemiddeld Fysieke kwaliteit	Gemiddeld Inhoudelijke kwaliteit	Totaal (%)
		Zichtbaarheid	Herinnerbaarheid	Gebruikerswaarde	Gaafheid	Geconserveerdheid	Zeldzaamheid	Informatiewaarde	Ensemblewaarde	Representativiteit					
											naast zijn functie als dijk ook een recreatiefunctie. De dijk is in het verleden vaak verlegd en dus niet geheel origineel. Binnen het plangebied valt de laag gelegen dijk niet op maar binnen het grotere kader van Noord-Holland speelt deze dijk en zijn contour wel degelijk een belangrijke rol (www.wesfriezeomringdijk).				
Puntelementen															
Hm 0.6-11.5	Bovenmolen E, Ondermolen D, Ondermolen C	3	1	3	3	3	2	3	3	3	De 3 molens vormen een kenmerkend element in het landschap wat vanaf alle kanten te zien is. De molens vormen een onderdeel van de ontstaansgeschiedenis van de schermermeerpolder. In een van de drie molens is ook een museum over de geschiedenis van de schermer gevestigd. Ze vormen onderdeel van de 11 molens die nog bestaan van de 52. De molens zijn tussen 2002 en 2009 volledig gerestaureerd.	2.33	3	2.75	85%
Hm 0.6-11.5	Boerderij de Twaalf Apostelen. Noordervaart 17	2	1	3	2	3	1	2	3	3	De stolpboerderij behoort tot een van de eerste boerderijen die zijn gebouwd in de drooggemalen Schermerpolder. De stolpboerderijen vormen ook een identiteitsbepalend bouwtype van het Noord-Hollandse landschap.	2	2.5	2.25	63%
Hm 0.6-11.5	Stompe Toren Noordervaart 80	3	1	3	1	3	1	2	2	1	De kerk de Stompe Toren is gebouwd direct na het ontstaan van de Schermerpolder.	2.33	2	1.5	47%

Deelgebied	Element	Beleefde kwaliteit			Fysieke kwaliteit		Inhoudelijke kwaliteit				Toelichting waardering	Gemiddeld Beleefde kwaliteit	Gemiddeld Fysieke kwaliteit	Gemiddeld Inhoudelijke kwaliteit	Totaal (%)
		Zichtbaarheid	Herinnerbaarheid	Gebruikerswaarde	Gaafheid	Geconserveerdheid	Zeldzaamheid	Informatiewaarde	Ensemblewaarde	Representativiteit					
Hm 0.6-11.5	Poldermolen D	2	1	1	1	3	1	2	2	1	De molen is vanaf de weg minder goed zichtbaar omdat het wegdorp het zicht ontnemt. Behoort tot de molens van de droogmakerij van de Schermer. De belevingswaarde van deze molen is minder omdat deze nu grenst aan een nieuwbouwwijk en er een hoogspanningskabel door het gebied loopt. De molen is tussen 2002 en 2009 volledig gerestaureerd.	1.33	2	1.5	31%
Hm 0.6-11.5	Poldermolen E	2	1	1	2	3	1	2	3	2	De molen is vanaf de weg minder goed zichtbaar omdat het wegdorp het zicht ontnemt. Behoort tot de molens van de droogmakerij van de Schermer. De molen is tussen 2002 en 2009 volledig gerestaureerd.	1.33	2.5	2	47%
Hm 11.5-15.8	Boerderij Zonnehoek	2	1	3	3	3	1	1	3	2	De 19de eeuwse stopboerderij behoort tot het Noord-Hollandse landschap. Met de ontstaansgeschiedenis van de droogmakerij heeft de boerderij geen connectie. Vanwege de uitzonderlijke gaafheid van het monument heeft deze de status als rijksmonument ontvangen.	2	3	1.75	63%
Hm 0.6-11.5	Poldermolen O	2	1	1	2	3	1	2	3	2	De molen heeft nu geen functie en scoort dus laag op gebruikerswaarde. De molen is wel gedurende verschillende periode in de geschiedenis in gebruik geweest. De molen maakt onderdeel uit van de ontstaansgeschiedenis van de Schermerpolder. De molens zijn tussen 2002 en 2009 volledig gerestaureerd.	1.33	2.5	2	47%

Deelgebied	Element	Beleefde kwaliteit			Fysieke kwaliteit		Inhoudelijke kwaliteit				Toelichting waardering	Gemiddeld Beleefde kwaliteit	Gemiddeld Fysieke kwaliteit	Gemiddeld Inhoudelijke kwaliteit	Totaal (%)
		Zichtbaarheid	Herinnerbaarheid	Gebruikerswaarde	Gaafheid	Geconserveerdheid	Zeldzaamheid	Informatiewaarde	Ensemblewaarde	Representativiteit					
Hm 0.6-11.5	Boerderij Noordervaart 99	2	1	2	2	2	1	1	1	1	Het pand ligt in het wegdorp langs de Noordervaart. Er is geen relatie tot de ontstaansgeschiedenis van de Schermerpolder. De inhoudelijke kwaliteit is daarom laag.	1.67	2	1	28%
Hm 0.6-11.5	Boerderij Noordervaart 111	2	1	2	2	2	1	1	1	1	Het pand ligt in het wegdorp langs de Noordervaart. Er is geen relatie tot de ontstaansgeschiedenis van de Schermerpolder. De inhoudelijke kwaliteit is daarom laag.	1.67	2	1	28%

Figuur 8: Waarderingkaart landschappelijke en cultuurhistorische elementen langs N243

4.2 Kernwaarden

4.2.1 Droogmakerijen

Droogmakerijen worden gevormd door een drooggelegd binnenmeer omsloten door een ringvaart en een ringdijk. Deze gebieden zijn als één geheel drooggemaakt en ingericht, vaak grootschalig, geometrisch en open. Ze worden gekenmerkt door hun diepe ligging ten opzichte van het aanliggend veenpolderlandschap/bovenland. De geometrische verkavelings- en ontsluitingsstructuur en het functionele watersysteem zijn nog altijd bepalend voor het grondgebruik en de ruimtelijke ontwikkeling. Het droogmakerijenlandschap bestaat uit een combinatie van vooral matig open gebieden en open tot zeer open gebieden. Ook het watersysteem behoort tot de kenmerken. Het is een open landschap met specifieke ruimtevormen. Binnen het landschap komen ook cultuurhistorisch waardevolle stolpboerderijen en molens voor (Provincie Noord-Holland 2010).

Langs de N243 komt met name de openheid van het landschap als karakteristiek element naar voren. De laanbeplanting langs de wegen en wegdorpen is onderdeel van het oorspronkelijke inrichtingsplan volgens het voorplantrecht na de drooglegging. Laanbeplanting is kenmerkend voor de droogmakerij, maar in de huidige situatie is het versnipperd, vormt het niet meer een coherent geheel. Wegdorpen langs de N243 zijn aanwezig op het traject van Alkmaar-Schermerhorn en vanaf de rotonde afslag N509- Avenhorn (provincie Noord-Holland 2010).

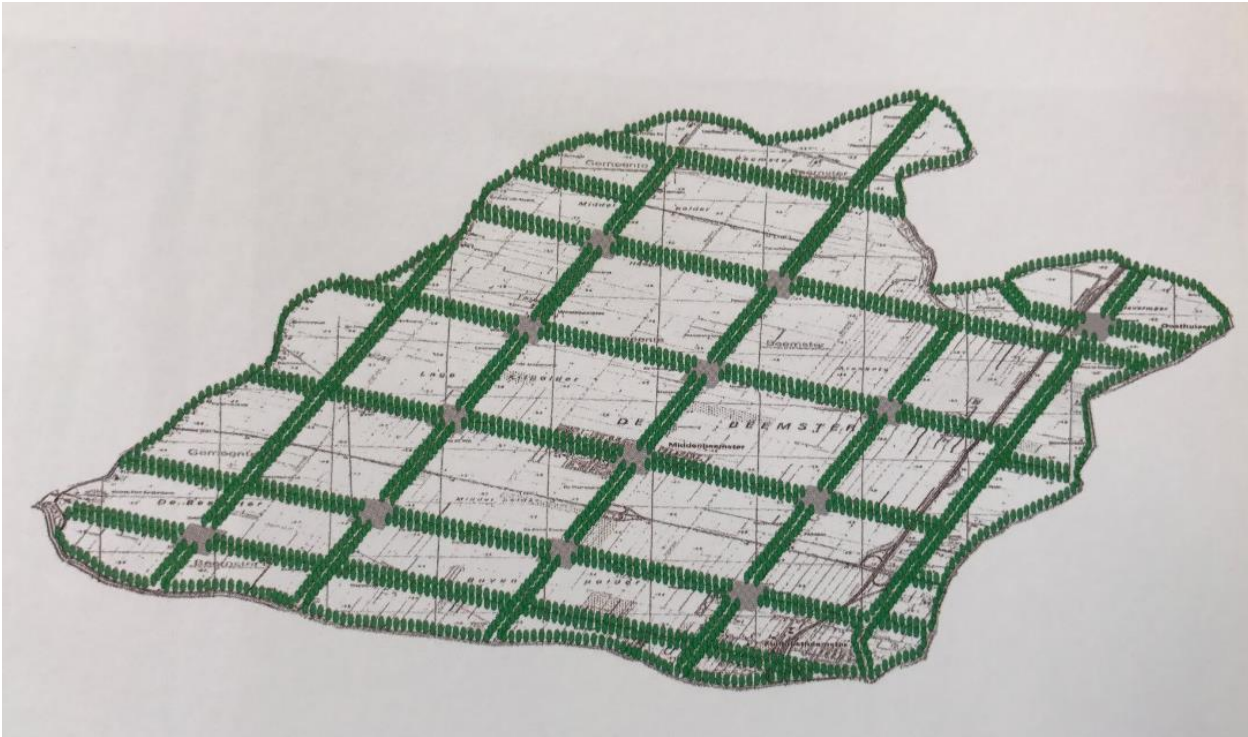
4.2.2 Droogmakerij de Beemster

De Beemster was de eerste van de grote meren die is drooggemalen. Men herkent de Beemster aan zijn opbouw in volkomen vierkanten. Een unieke structuur en o.a. daarom opgenomen in de UNESCO-werelderfgoedlijst. De geometrische verkavelings- en ontsluitingsstructuur en het functionele watersysteem zijn nog altijd bepalend voor het grondgebruik en de ruimtelijke ontwikkeling. Ook het watersysteem behoort tot een van de kenmerken. Het is een open landschap met specifieke ruimtevormen. Binnen het landschap komen ook cultuurhistorisch waardevolle stolpboerderijen en molens voor (provincie Noord-Holland 2010).

Het inrichtingsplan van de Beemster is gebaseerd op het 'ideale vierkant' met wegen loodrecht op de middenas (Middenweg). Wegen en tochten omsloten steeds een ideaal vierkant van 1800 bij 1800 meter met telkens vier vierkante polderblokken van 900 bij 900 meter. Alle doorgaande wegen waren volgens voorschrift van gelijke breedte. De belangrijkste hoofdwegen zijn in de loop van de tijd verbreed. De beplanting was strak. De bomen moesten netjes op één lijn komen, 16 voet (5 m) uit het midden van de weg (zie Figuur 9). In 1994 ontwierp het bureau Agens in opdracht van het waterschap een nieuw beplantingsplan. Het is het eerste plan sinds 1612 dat het beplantingspatroon van de Beemster integraal trachtte vast te leggen. Het plan legt de nadruk op uniformiteit van de laanbeplanting in leeftijd en soort (zie Figuur 10) (Reh, Steenbergen en Aten 2005).

Langs de N243 komt met name de karakteristieke openheid van het landschap goed naar voren. Ook de bomenrijen langs de diverse wegen zijn beeldbepalend. Deze bomenrijen staan niet vermeld als kenmerk in de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland, maar laanbeplanting vormt wel een kenmerkend onderdeel van de droogmakerij (zie Reh, Steenbergen en Aten 2005). Wegdorpen langs de N243 zijn aanwezig op het traject van Alkmaar-Schermerhorn en vanaf de rotonde afslag N509- Avenhorn.

Het gedeelte Schermerhorn – afslag N509 vormt geen coherent geheel. De bomen langs de weg bestaan uit diverse soorten en staan niet gelijk verspreid langs de weg. Het oostelijke gedeelte van deze weg kent geen historische oorsprong, de weg volgt daar een oude watergang. De relatief nieuwe weg kan verklaren waarom samenhang op dit gedeelte van het tracé ontbreekt. Er ligt hier een kans om een meer eenduidig beeld te creëren.

Figuur 9 Beplantingsbeeld van de Beemster volgens het voorplantrecht van 1616 (Reh, Steenberg en Aten 2005)

Figuur 10 Beplantingsplan bureau Agens 1994 (Reh, Steenberg en Aten 2005)

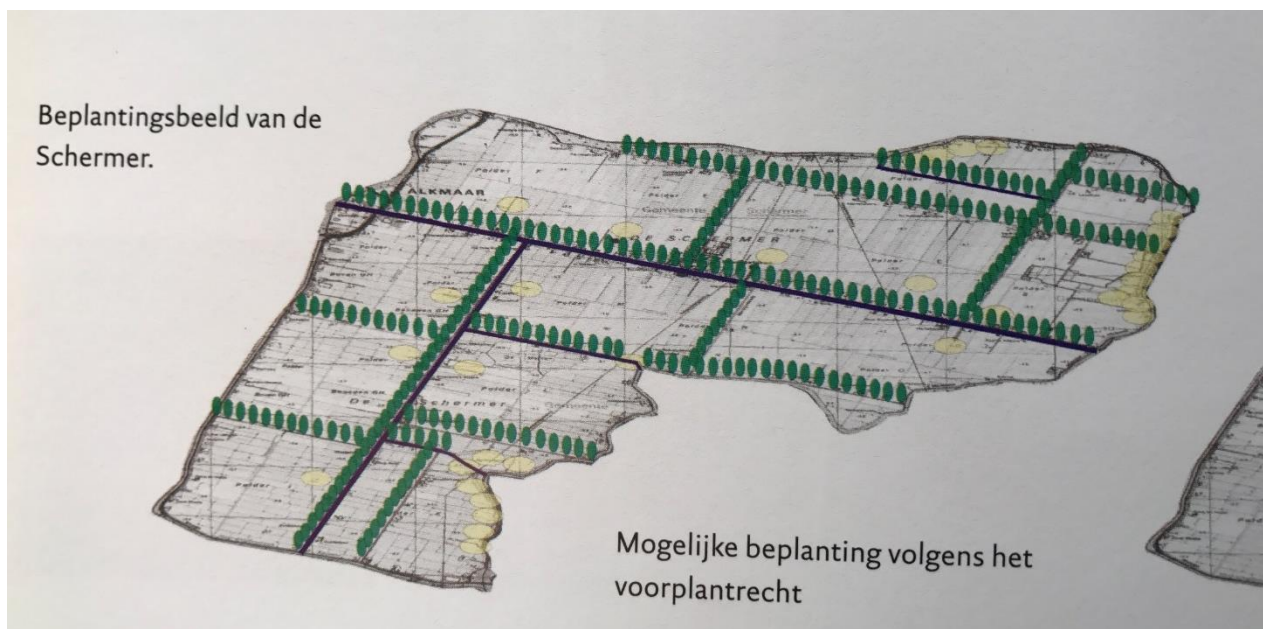
Figuur 11 (a-f) Beemsterpolder: a: ringdijk Beemster polder; b: N243 met laanbeplanting; c: Boerderij Zonnehoek; d: laanbeplanting in Beemster; e: N243 ter hoogte van Schermerhorn- rotonde N509; f: N243 ter hoogte van Schermerhorn- rotonde N509

4.2.3 Droogmakerij de Schermer

De Schermer werd in 1635 drooggelegd. De initiatiefnemers ontwierpen samen met landmeters het inrichtingsplan van de polder. Zij bedachten het verkavelingspatroon en bepaalden hoe breed de wegen, sloten en bermen moesten worden. Als eerst werden de Noorder- en Zuidervaart gegraven, loodrecht op elkaar. Deze haak bepaalde de verdere inrichting van de polder, bestaande uit twee rechthoeken haaks op elkaar, de geometrische vertaling van de van de hoofdvorm van de voormalige Schermermeer. De molentochten langs de Noordervaart zijn regelmatig in het poldergrid gevoegd. Langs de Noordervaart waren kavels en boerderijen aan weerszijden.

Het ruimtelijk beeld van de Schermer wordt bepaald door de vaarten en wegen met laanbeplanting, ondersteund door boerderijen met erfbeplanting. Vroeger stonden langs de wegen meer bomen dan nu (zie Figuur 12), voornamelijk iepen, essen en soms wilgen, waarvan het planten en rooien werd geregeld door het polderbestuur. Populieren werden pas na 1800 gebruikt. De vaarten delen de droogmakerij ruimtelijk in compartimenten, die vanaf de wegen langs de vaarten zijn te overzien. Het contrast tussen de kaarsrechte vaarten en het geometrisch patroon van molens en molentochten met de kronkelige ringdijk langs het oude land in het oostelijk deel van de droogmakerij is zeer karakteristiek. De grote molengroep aan de oostzijde is visueel dominant, ook in het verleden omdat hier nauwelijks beplanting was (Reh, Steenbergen en Aten 2005).

De schermerpolder bij de N243 wordt gekenmerkt door de Noordervaart, die een uniek element vormt als een van de twee hoofdassen in de polder. De Noorder- en Zuidervaart vormde het 'assenkruis' van de polder. De hoofdweg van de polder liep ook langs de Noordervaart naar Alkmaar en was economisch belangrijk voor de stad. Aanvankelijk waren er geen dorpen gepland in de Schermer, Stompvoren is organisch gegroeid nadat hier 1662 een kerk werd gebouwd (Reh, Steenbergen en Aten 2005). Stompvoren en de verspreide bebouwing langs de Noordervaart kenmerken dit gedeelte van de N243. Door de bebouwing aan weerszijden van de Noordervaart is het uitzicht op de open polder vanaf de weg op sommige punten minder mogelijk. Belangrijk is het zicht vanaf de N243 op het open polderlandschap en de molens.

Figuur 12 Beplantingsbeeld van de Schermer (Reh, Steenbergen en Aten 2005)

Figuur 13 (a-f): Schermerpolder: a: Poldermolen E vanaf Noordervaart; b: Boerderij Noordervaart 99; c: kruispunt bij Stompetoren; d: kerkhof van kerk, de Stompe Toren.

Figuur 14 (a-f): Schermerpolder: a: Kerk de Stompe toren; b: Kerk de Stompe toren; c: Noordervaart; d: Noordervaart met op de achtergrond poldermolen D met molenvaart; e: bruggetje over de Noordervaart en laanbeplanting; f: links: N243, rechts: Noordervaart en weg met laanbeplanting.

Figuur 15 (a-d): Schermerpolder; a: Laanbeplanting, Noordervaart en N243; b: Boerderij de Twaalf Apostelen; c: Boerderij de Twaalf Apostelen vanaf Noordervaart; d: Poldermolen O.

Figuur 16 (a-b): Schermerpolder; Ondermolen D en Ondermolen C nabij kruispunt Noordervaart en Molendijk.

4.2.4 Schermereiland

De Schermer-Eilandspolder behoort tot de Belvédèregebieden. De belvédèregebieden zijn gebieden die door hun bijzondere aardkundige en cultuurhistorische waarden van nationale betekenis zijn en vanuit dat perspectief extra inzet behoeven (Provincie Noord-Holland 2010).

Het landschap is totaal anders dan de twee droogmakerijen aan weerszijde van de eilandpolder. Het landschap binnen de schermereilandpolder bestaat uit een netwerk van kleine, grillige slootjes die het landschap op zo'n manier doorsnijden dat er kleine 'eilandjes' van weidegrond ontstaan. Het lintdorp Schermerhorn langs de N243 vormt een uniek dorp dat de verbinding vormt tussen twee ringvaarten, zowel de ringvaart van de Schermer als van de Beemster. Het zicht op het dorpssilhouet vanaf de N243 is zeer kenmerkend.

Figuur 17 (a-d) Schermereiland: a: grillig verkavelingspatroon met veel water en natuurlijke vormen; b: uitzicht op N243 vanuit Schermerhorn; c: Schermerhorn; d: Uitzicht op N243 vanaf Schermerhorn.

4.2.5 Westfrieze Omringdijk

Deze middeleeuwse Omringdijk vormt een herkenbare contour die bepalend is voor de identiteit van de regio. Vanaf de 11^e eeuw legden mensen in deze regio dijken aan om zich te beschermen tegen overstromingen. In de 13^e eeuw werden de verschillende dijken met elkaar verbonden en ontstond de ringdijk. De dijkkring is in Noord-Holland de enige ringdijk die nog bijna volledig intact is. De Westfrieze Omringdijk is beschermd op grond van de provinciale monumentenverordening Noord-Holland. Voor de herkenbaarheid van de dijk zijn het behoud van het oorspronkelijke dijktracé, de materiaalkeuze, de continuïteit van het dijkprofiel en een brede open zone aan weerszijde van de dijk gewenst.

Figuur 18: Westfrieze Omringdijk (bron: <http://www.villavakantieparkijsselhof.nl/en/omgeving/west-friesland/westfrieze-omringdijk-1000.html>)

4.2.6 Risico's

Op basis van de inventarisatie en waardering zien we in de huidige planvorming voor de reconstructie van het tracé van de N243 een aantal risico's op aantasting van cultuurhistorische waarden.

Door de verhoging/verbreding van het talud bij de Noordvaart wordt de watergang hier beduidend smaller. De Noordervaart is een hoofdwatgang en vormt samen met de Zuidervaart de belangrijkste as in de Schermerpolder. Beide vaarten zijn als eerst aangelegd na de drooglegging in 1635. De Noordervaart vervulde lange tijd een belangrijke functie in de beheersing van het waterpeil van de polder. De vaart vormt een herkenbaar element, zowel in het huidige landschap als in het historisch landschap, zoals te zien is op historische kaarten. De Noordervaart is dus een belangrijke drager van het cultuurhistorisch landschap van de droogmakerij. De herkenbaarheid van de Noordervaart als essentiële hoofdwatgang vermindert door de versmalling.

Een ander risico is het plaatsen van nieuwe kunstwerken, in de vorm van rotondes en flauwe bochten, en het ontwerp van de weg als geheel voor het behoud van de geometrische vormen die de droogmakerij van de Beemster en de Schermer kenmerken. Het gebied wordt gekarakteriseerd door een rationele gridstructuur van wegen, waterwegen, laanbeplanting en rechthoekige percelen met stolpboerderijen. Samen vormen deze elementen een geometrische eenheid. Nieuwe civiele kunstwerken, rotondes, flauwe bochten in het ontwerp, doen afbreuk aan het ensemble van geometrische vormen en bedreigen de kernkwaliteiten van de polder. Daarom wordt geadviseerd waar mogelijk het ontwerp te optimaliseren waarbij de geometrische vormen en strakke lijnen de boventoon voeren. Indien flauwe bochten en rotondes niet uit het ontwerp kunnen, kan mogelijk een strakke laanbeplanting naast de weg toch een rechte lijn vormen. Voor wat betreft het ontwerp van de civiele kunstwerken wordt geadviseerd een sobere eenvoudige en rechtlijnige vormgeving aan te houden, in aansluiting op kenmerken van de Beemster en de Schermer.

In het huidige beeld vallen de bushokjes langs de N243 uit de toon in het landschap. Ze verstoren het open zicht op de polder vanaf de weg en sluiten in ontwerp niet aan op de cultuurhistorische karakteristiek van de omgeving. Het is een toegevoegde waarde als in het ontwerp van de nieuwe bushokjes inspiratie gehaald wordt uit de historisch van het landschap en de droogmakerij en het verhaal van de droogmakerijen uit te dragen. Dit kan bijvoorbeeld door foto's van karakteristieke elementen uit te lichten: het verkavelings- of

beplantingspatroon, de molens, stolpboerderijen, etc. Een uitdaging is de nieuwe bushokjes landschappelijk goed in te passen. Belangrijk hierbij is om ze zo min mogelijk in het open landschap te plaatsen omdat ze daar een opvallend afwijkend element vormen en het zicht op de open polder beperken.

4.2.7 Kansen

In de huidige planvorming zijn ook kansen om cultuurhistorische waarden in het gebied te versterken. Door wegen weer haaks op elkaar aan te laten sluiten is het mogelijk de rechte lijnen van het grondplan van de droogmakerij te accentueren.

Ook kan middels het landschapsplan de laanbeplanting hersteld worden volgens het oorspronkelijke beplantingsbeeld uit de 17de eeuw. De laanbeplanting langs het deel van de weg tussen Schermerhorn en de rotonde met afslag N905 in de Beemster vormt nu geen samenhangend geheel door verschillende soorten en ongelijkmatige verspreiding. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat de weg geen historische oorsprong kent. Een gedeelte van de weg heeft wel een historische oorsprong. In de 20e eeuw is de weg doorgetrokken langs de oorspronkelijke waterloop. Op de historische kaarten van de beplanting in de polder is tussen Schermerhorn en de Jisperweg wel laanbeplanting aanwezig. Tussen de Jisperweg en de rotonde met afslag N905 was oorspronkelijk geen laanbeplanting aanwezig. Voor de weg tussen Schermerhorn en de Jisperweg wordt geadviseerd de oorspronkelijke beplanting terug te laten komen, dat aansluit op de strakke, rechte vormen in het droogmakerijlandschap.

Tevens vormt het aansluiten van de Noordervaart op de Zuidervaart een kans voor cultuurhistorie. Hierdoor worden de van oorsprong met elkaar verbonden waterwegen weer opnieuw met elkaar verbonden. Samen vormden de Noorder- en Zuidervaart de belangrijkste waterwegen in de Schermerpolder en speelden ze een grote rol in het beheersen van het waterpeil. Door het opnieuw verbinden van deze historische waterwegen wordt een belangrijk onderdeel van de geschiedenis van de Schermerpolder weer hersteld.

5 CONCLUSIE EN ADVIES

5.1 Conclusie

De provincie Noord-Holland is voornemens de N243 te reconstrueren. Omdat de weg is gelegen in het UNESCO Werelderfgoed Droogmakerij de Beemster, maar ook in cultuurhistorisch en landschappelijk waardevolle gebieden de Schermpolder en Schermeiland, is het van belang dat de landschappelijke en cultuurhistorische waarden te laten meewegen in de ruimtelijke ontwikkeling en waar mogelijk te versterken.

De landschappelijke en cultuurhistorische kernwaarden bestaan uit de door de open en rationeel gevormde landschappen van de droogmakerijen van de Beemster en de Schermer. De ruimtelijke karakteristiek van de droogmakerijen wordt bepaald door een geometrisch patroon van wegen en waterwegen, laanbeplanting, vierkante polderblokken in de Beemster, strokenverkaveling in de Schermer en vierkante stolpboerderijen. De molens zijn visueel dominant in het landschap en dragen bij aan het verhaal van het ontstaan van het droogmakerijlandschap. Belangrijk is het zicht op de molens vanaf de weg. Sterk in contrast met deze polders staat het Schermereiland, het veengebied met zijn fijnmazige en grillige verkavelingspatroon steekt sterk af tegen het geordende landschap van de droogmakerijen.

Uit het cultuurhistorisch onderzoek blijkt dat er een risico is op het aantasten van cultuurhistorische waarden. Door de verhoging/verbreding van het talud bij de Noordervaart wordt de watergang hier beduidend smaller. De watergang is een belangrijke drager van het cultuurhistorisch landschap van de droogmakerijen. Door de versmalling vermindert herkenbaarheid van de Noordervaart als essentiële hoofdwatergang in de Schermpolder. Een ander risico is het ontwerp van de weg als geheel voor het behoud van het geometrische inrichtingspatroon die de droogmakerij van de Beemster en de Schermer kenmerken. Nieuwe civiele kunstwerken, rotondes en flauwe bochten in het ontwerp, doen afbreuk aan het ensemble van geometrische vormen en bedreigen de kernkwaliteiten van de polder.

In de huidige planvorming zijn ook kansen om cultuurhistorische waarden in het gebied te versterken. Door wegen weer haaks op elkaar aan te laten sluiten is het mogelijk de rechte lijnen van het grondplan van de droogmakerij te accentueren. Ook kan middels het landschapsplan de laanbeplanting hersteld worden volgens het oorspronkelijke beplantingsbeeld uit de 17de eeuw (of voor de Beemster volgens het ontwerp uit 1994 van bureau Agens). De laanbeplanting langs het deel van de weg tussen Schermerhorn en de rotonde met afslag N905 in de Beemster vormt nu geen samenhangend geheel door verschillende soorten en ongelijkmatige verspreiding. In het landschapsontwerp kan hier een coherent geheel van gemaakt worden dat aansluit op de strakke, rechte vormen in het droogmakerijlandschap. Ook de verbinding van de historische waterwegen de Noorder- en Zuidervaart zijn een kans om een belangrijk onderdeel van de Schermpolder in oorspronkelijke staat te herstellen.

In reconstructie van de N243 is het van belang de volgende cultuurhistorische kenmerken zo goed mogelijk te borgen in de optimalisatie van het wegontwerp en het landschapsplan:

- Rechte lijnen en geometrische patronen: wegen die loodrecht op elkaar aansluiten, zonder flauwe bochten, rondingen en rotondes.
- Regelmatig en geometrisch patroon van kruispunten, kunstwerken en (indien onvermijdelijk) rotondes die in de vorm eenvoudig en rechtlijnig zijn;
- Behoud van de herkenbaarheid van de hoofdwatergang de Noordervaart die samen met de Zuidervaart een 'assenkruis' in de Schermpolder vormt.
- De openheid van de polder en het zicht vanaf de weg op de open polder en de poldermolens;
- Laanbeplanting langs de wegen geïnspireerd op het oorspronkelijke 17de-eeuwse beplantingsbeeld.

5.2 Advies

Geadviseerd wordt tijdens het ontwerptraject gebruik te maken van de inhoudelijke kennis vanuit cultuurhistorie door middel van cultuurhistorische begeleiding tijdens het (landschaps)ontwerptraject. Deze begeleiding kan de vorm krijgen van een gezamenlijke werksessie waarbij de landschapsarchitecten, technici en cultuurhistorici in gesprek gaan en een integraal ontwerp maken. Op deze manier kunnen de risico's op aantasting van de cultuurhistorische waarden van de Noordervaart, het rechthoekige wegenpatroon en de geometrische vormen in het landschap worden beheerst en de kansen op versterking van de cultuurhistorische waarden optimaal worden benut. Waar bijvoorbeeld op gestuurd kan worden is het behouden van geometrische vormen in plaats van flauwe bochten en rondingen in het wegontwerp, het

integreren van een coherent geheel van laanbeplanting langs de weg om de rechte lijnen te accentueren en een eenvoudige en rechtlijnige vormgeving van civiele kunstwerken.

LITERATUUR

Barends, S, H.G. Baas, M.J. de Harde, J. Renes, T. Stol, J.C. van Triest, R.J. de vries en F.J. van Woudenberg (eds), 2005. Het Nederlands landschap, een historisch-geografische benadering. Utrecht: Uitgeverij Matrijs.

Gemeente Beemster, 2012. Bestemmingsplan Buitengebied 2012. Middenbeemster: Gemeente Beemster.

Provincie Noord-Holland, 2015. Voorlopig ontwerp N242 en N23. Provincie Noord-Holland.

Oudheidkundige Vereniging Schermereiland, 2014. Schermerhorn. Oudheidkundige vereniging schermereiland.

Spoelstra, A. en I. Vossen, 2011. Engineering N243 aanpassingen Noordervaart Schermer en Beemster: Archeologisch bureauonderzoek en quickscan cultuurhistorie. Heereveen: Oranjewoud BV.

Reh, W., C. Steenbergen en D. Aten, 2005. Zee van land: de droogmakerij als atlas van de Hollandse landschapsarchitectuur. Wormer: Stichting Uitgeverij Noord-Holland.

Rijksoverheid, 2011. Besluit van 22 augustus 2011, houdende algemene regels ter bescherming van nationale ruimtelijke belangen (Besluit algemene regels ruimtelijke ordening). Den Haag.

UNESCO, 1972. Convention concerning the protection of the world cultural and natural Heritage. Paris: UNESCO.

Websites:

<https://www.hetschermereiland.nl/component/k2/itemlist/category/34-eilandspolder.html>.

<http://www.westfrieseomringdijk.nl/over-de-dijk/geschiedenis>.

<http://www.museummolen.nl/droogmakerij/>.

www.atlasleefomgeving.nl.

BIJLAGE 1

Scoreverdeling Erfgoedwaardering

Zichtbaarheid: Herkenbaarheid, zichtbaarheid of diversiteit aan elementen en patronen. De openheid en dichtheid van het landschap in verhouding tot de historische situatie. Zichtrelaties tussen elementen en de zichtbare samenhang tussen de onderdelen binnen het element. Mate van esthetiek en monumentaalheid.

1. Het element heeft een lage mate van zichtbaarheid
2. Het element heeft een matige tot redelijke mate van zichtbaarheid
3. Het element heeft een hoge mate van zichtbaarheid

Herinneringswaarde: Ouderdom, symboliek en verbondenheid met historische gebeurtenissen, lokale geschiedenissen, verhalen of met prominente gebruikers, bewoners, ontwerpers, opdrachtgevers, etc. Mate waarin een element een uitdrukking is van een bijzondere innovatiewaarde die in verband staat met een historische gebeurtenis.

1. Het element heeft geen tot weinig verbondenheid met historische ontwikkelingen, gebeurtenissen en personen
2. Het element heeft betrekkelijke mate van verantwoordelijkheid voor historische gebeurtenissen, gebeurtenissen en personen
3. Het element heeft een grote mate van verbondenheid met historische gebeurtenissen, gebeurtenissen en personen

Gebruikswaarde: Mate waarin het element nog een functie vervult in de huidige maatschappij, vanuit recreatief, toeristisch, sociaal of economisch oogpunt. Bijvoorbeeld associatie met bijzondere beleving, toeristische trekpleister, etc.

1. Het element vervult geen maatschappelijke functie
2. Het element vervult een relatief betrekkelijke maatschappelijke functie
3. Het element vervult een belangrijke maatschappelijke functie

Gaafheid: Mate waarin het element authentiek, intact of compleet is. Als het object nog zijn oorspronkelijke functie heeft, de ensemblewaarden niet verstoord zijn of de omgeving vanuit structureel en visueel oogpunt gaaf is (herkenbaarheid), draagt dat bij aan een positieve waardering.

1. Het element kent een lage mate van gaafheid
2. Het element kent een middelmatige tot redelijke mate van gaafheid
3. Het element kent een grote mate van gaafheid

Conservering: Fysieke bouw of bouwkundige staat. Mate waarin elementen in evenwicht verkeren met de omgeving.

1. Het element verkeert in slechte staat
2. Het element verkeert in matig – redelijke staat
3. Het element verkeert in goede staat

Zeldzaamheid: De mate waarin het element uitzonderlijk is of een unieke verschijningsvorm heeft. Een element kan zeldzaam zijn als deze van uitzonderlijk belang voor het gebied en als er weinig of geen vergelijkbare elementen en patronen zijn.

1. Het element is niet zeldzaam
2. Het element is redelijk zeldzaam
3. Het element zeer zeldzaam

Informatiewaarde: Betekenis voor de wetenschap en informatiewaarde voor het gebied. Bevat elementen die bijdragen aan wetenschappelijk onderzoek of kennis van gebied. De mate waarin een element een uitdrukking is van een ontwikkeling of innovatie.

1. Het element heeft geen informatiewaarde
2. Het element heeft matig tot redelijke informatiewaarde
3. Het element heeft hoge informatiewaarde

Ensemblewaarde: Mate van samenhang met (kwaliteiten van) andere elementen, mate waarin het onderdeel is van een groter geheel, of essentieel onderdeel is van een complex van elementen. Samenhang met de omgeving en betekenis van het object voor het aanzien van de omgeving.

1. Er is geen samenhang met andere elementen
2. Er is enkele samenhang met andere elementen herkenbaar
3. Er is veel samenhang met andere elementen

Representativiteit: Voorbeeldwaarde van een element. Mate waarin het element kenmerkend is voor een bepaalde stijl, type, periode en/of regio. Mate waarin het element kenmerkend is voor het ontstaan van het landschap.

1. Het element is niet kenmerkend voor een periode, stijl of regio
2. Het element vertoont bepaalde kenmerken van een periode, stijl of regio
3. Het element is zeer kenmerkend voor een periode, stijl of regio

Arcadis Nederland B.V.

P.O. Box 1018
5200 BA 's-Hertogenbosch
The Netherlands
+31 (0)88 4261 261

www.arcadis.com

Project number: D03071.000249
Our reference: 079716165 0.1